

ілюстративність викладу фактичним матеріалом. Інша ознака роботи Івана Огієнка в мовознавчій галузі – усвідомлення практичного значення лінгвістичних досліджень. Насамкінець, необхідно відзначити, що вся діяльність ученого спиралася на глибоку повагу до народу-творця і носія мови, в ньому він черпав сили для праці, служіння йому визначав метою свого життя.

Список використаних джерел

1. Гривнак О.С. Лінгводидактичні ідеї Івана Огієнка. – Дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / О.С. Гривнак. – К., 1999. – 175 с.
2. Митрополит Іларіон. Український літературний наголос: мовознавча монографія / Митрополит Іларіон – Вінніпег : Наша культура, 1952. – 304 с.
3. Огієнко І. Історія української літературної мови / Іван Огієнко. – К. : Либідь, 1995. – 296 с.
4. Огієнко І. Рідне писання. Український правопис і основи літературної мови. Ч. 1 / І. Огієнко. – Жовква : друкарня ОО Василянів, 1933. – 146 с.
5. Огієнко І. Складня української мови. Головні й пояснювальні члени речення. Ч. 2 / І. Огієнко. – Жовква : друкарня ОО Василянів, 1938. – 239 с.
6. Оберемко Й. Історія української літературної мови // Слово істини / Йосип Оберемко. – Вінніпег : Наша культура, 1950. – 361 с.
7. Тимошик М. Голгофа Івана Огієнка : українознавчі проблеми в державній, науковій, редакторській та видавничій діяльності / М.Тимошик. – К. : Заповіт, 1997. – 231 с.

The article proves, that the scientific heritage of the scientist is very rich and diverse, there isn't any sphere of linguistic science, which wasn't covered by his researches. The huge pedagogical experience of the scientist, practical work at all the patterns of education assisted the formation of linguodidactic views of Ivan Ogienko.

Key words: *linguistic studios, native language, Slovenian alphabet, historical grammar, slovenistic, poetics, Ukrainian spelling.*

УДК 811.161.26: 81'373.7

Прокопенко Л.І.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦСЕМІНАРУ «РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ» (З ДОСВІДУ ВИКЛАДАННЯ)

У статті розглянуто проблему активізації процесу вдосконалення професійного мовлення студентів на фразеологічному рівні, зокрема через використання семінарської форми організації занять та залучення студентів до науково-дослідної діяльності; висвітлено змістові, організаційні та методологічні особливості проведення спецсемінару для студентів історичних факультетів.

Ключові слова: *фразеологічна одиниця, організаційні форми навчання, семінар.*

Виразність мовлення є чи не найважливішим показником його досконалості, вимогою, що в першу чергу висувається до фахівців гуманітарного профілю, адже мовлення захоплює та інтригуюче новизною повідомлюваного завжди є виразним, оскільки перейняте бажанням вплинути на емоційно-почуттєву сферу адресата, викликати зацікавленість, досягти якнайвищого рівня перцепції з партнером по комунікації. Бути неупередженим, натхненним і захоплюючим своєю ідеєю оповідачем історичних подій, прагнути пробудити уяву та переконати інших – необхідні якості професійного мовлення майбутнього вчителя історії, що досягаються

як через використання засобів художньої образності, так і завдяки увиразнювальним можливостям фразеології. У зв'язку з цим у сучасній методиці тривають пошуки шляхів удосконалення професійного мовлення спеціалістів на лексико-фразеологічному рівні (Н.С. Бородіна, Л.С. Дімова, В.А. Каліш, Г.О. Ткачук). Водночас відомо, що ефективність засвоєння знань студентами залежить не лише від вибору раціональних методів і прийомів навчання, але й забезпечується виваженим застосуванням різноманітних форм організації навчальної роботи (А.М. Алексюк, С.І. Архангельський, В.М. Галузинський, М.Б. Євтух, В.В. Лозиця, А.М. Матюшкін, М.І. Махмутов та ін.). У сучасній вищій школі задля підвищення інтелектуальної активності та творчої самостійності студентів перевага надається активним формам навчання, що підсилюють потребу в самостійній діяльності й розвивають пізнавальні інтереси у сфері досліджуваного предмета. Серед таких форм важливе місце посідають семінари – своєрідна форма навчально-практичних занять, призначена для вивчення окремих, основних або найбільш важливих тем курсу [1, с. 300]. Втілюючи в собі ідею співпраці викладача і студента, семінарські заняття сприяють розвиткові навичок наукового пошуку, глибокому узагальненню виучуваного матеріалу, стимулюють самоосвіту, формують комунікативні вміння студентів. Відтак пропонується стаття має *на меті* висвітлити змістові, організаційні та методологічні особливості проведення спецсемінару „Роль фразеології у професійному мовленні вчителя історії”, апробованого під час викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням».

Досить докладно специфіка семінару як активної форми організації навчання описана в працях І.Я. Лернера, І.Л. Наумченка, Т.С. Березівської, Г.С. Цехмістрової, К. Щербакової та ін. У практиці вищої школи найбільш поширеними є семінарські заняття трьох типів: просемінар, власне семінар та спецсемінар. Останній, найскладніший за структурою, передбачає наукове пізнання, елементарне експериментальне вивчення, залучення студентів до дослідницької роботи [5]. Ця форма роботи дозволяє поглибити й узагальнити здобуті студентами знання, привчає майбутніх фахівців до колективного мислення і творчості, сприяє формуванню у студентів інтересу до самостійного оволодіння знаннями [4].

Розроблений нами спецсемінар з української фразеології для студентів історичних факультетів мав на меті поглибити знання майбутніх учителів з цього розділу науки про мову, поповнити активний словниковий запас студентів професійною фразеологією (зокрема історичними афоризмами, фразеологічними одиницями (далі – ФО), що містять історичну інформацію, суспільно-політичними і термінологічними висловами, залучивши до аналізу фразеологічного матеріалу знання з історії), розкрити перспективу застосування набутих знань у майбутній професійній діяльності. Участь у семінарі дає можливість студентів-істориків не тільки ознайомитись з національною фразеологією, що демонструє взірці збереження мовою історичної пам'яті народу, але й розглянути шляхи її історико-культурного аналізу; озброє майбутніх істориків одним із засобів пізнання об'єктивної дійсності минулих епох, влучної і дохідливої передачі думки.

Структура і зміст семінарського заняття передусім визначаються завданнями семінару, з-поміж яких: узагальнення та систематизація набутих знань; вироблення умінь самостійної роботи з науковою, навчальною, довідковою літературою, словниками різних типів; збагачення словникового запасу студентів професійною фразеологією; формування умінь використовувати виражальні можливості фразеологізмів, доводити слушність своїх думок чи коректно спростувати висловлені міркування через використання адекватних ФО та влучних афоризмів.

Виходячи з переконання, що поряд з професійною спрямованістю спецсемінару важлива й науково-дослідна, під час організації навчання, особливу увагу було приділено пошуку методичної доцільності його побудови, що визначило таку

структуру: 1) настановне заняття було покликане допомогти студентам налаштуватися на активну роботу, усвідомити доцільність відвідування спецсемінару, а також мало на меті розв'язання низки організаційних питань (настанови і рекомендації керівника щодо написання реферату, доведення до студентів наявної науково-методичної літератури, з'ясування побажань й очікувань студентів від вивчення запропонованих тем, розподіл тем доповідей і т. ін.); 2) оглядова лекція, покликана впорядкувати необхідні знання, одержані протягом вивчення мовного курсу, активізувати ключові фразеологічні поняття, потрібні для поглибленого засвоєння нових (напр., „фразеологічний прототип”, „безеквівалентна фразеологія”, „історична реалія”, „національно-культурна семантика ФО”), виокремити центральні напрями роботи з професійною фразеологією, зокрема в аспекті дискусійних питань щодо широкого розуміння об'єкту фразеології, ролі і місця ФО у фаховому словнику вчителя історії, принципів і прийомів роботи з професійною фразеологією тощо; 3) виступи студентів з реферативними повідомленнями та їх подальше обговорення; 4) практичні заняття, які проводились за пропонованою тематикою спецсемінару, передбачали виконання низки вправ, що ґрунтуються на розмежуванні видів діяльності студентів; 5) виголошення студентами наукових доповідей й обмін думками з приводу виступу; 6) підсумкове заняття.

Результативності роботи студентів на спецсемінарі сприяло його структурування за трьома концентрами: реферативним, репродуктивним та творчим. Обґрунтованість виокремлення трьох центрів, тобто послідовних ступенів у навчанні, коли той самий матеріал на кожному щаблі викладається щоразу глибше та в ширшому обсязі, базувалась на специфіці подання фразеологічного матеріалу в нефілологічній аудиторії, на потребі активізації в мовленні студентів передусім профільної та термінологічної фразеології, що є невід'ємною складовою професійного мовлення вчителя історії, на виробленні у студентів самостійних навичок роботи з професійно орієнтованими фразеологізмами.

Реферативний концентр передбачав: кожен учасник спецсемінару спочатку розробляє інформативний реферат з окремої, менш складної частини загальної теми спецсемінару, що давало змогу студентові спершу виступити з доповіддю реферативного характеру, яка, як відомо, вимагає менших зусиль у підготовці, а потім, з урахуванням набутого досвіду, – з більш складною доповіддю у вигляді наукового опису, рецензування чи анотації. Реферативні повідомлення учасників спецсемінару мали на меті систематизувати ключові положення фразеологічної теорії через аналіз довідкової, навчальної і наукової літератури з певної теми, внаслідок якого першокурсники навчались: а) з'ясувати позитивні/негативні моменти подання фразеологічних одиниць в різних джерелах, давати їм оцінку; б) зіставляти наявну в текстах фактичну інформацію зі способами її вияву у словесній формі, на підставі чого доходили висновків щодо ефективності засвоєння цієї інформації. З метою оптимізації і прискорення роботи з аналізу теоретичних джерел, а також забезпечення міжпредметних зв'язків з циклом фахових дисциплін, студентам було рекомендовано під час підготовки до виступу використати фрагменти з підручної літератури профільного призначення, історичних документів, хроніки тощо.

Інший структурний компонент спецсемінару, репродуктивний концентр, був покликаний забезпечити практичне застосування набутих студентами знань, умінь і навичок в умовах, наближених до реального процесу професійного педагогічного спілкування. Залежно від рівня пізнавальної діяльності студентів і на підставі розмежування видів їхньої діяльності в процесі виконання вправ пропонувались завдання репродуктивного або репродуктивно-продуктивного характеру. Так, метою репродуктивних завдань була підготовка учасників спецсемінару до роботи над темою, актуалізація знань і умінь з різних питань виучуваної проблеми, розвиток умінь виокремити в новому матеріалі елементи з вивченого раніше чи спрогнозувати

ймовірні труднощі засвоєння і т. ін. Завдання такого типу, як відомо, стимулюють пошукову діяльність студентів, передбачають порівняння, зіставлення, постановку проблеми та її розв'язання, націлюють на всебічний аналіз і синтез фразеологічного матеріалу.

Репродуктивно-продуктивні завдання, на нашу думку, безпосередньо апелюють до особистісного ставлення студентів щодо виучуваного матеріалу, оскільки формулювання завдань типу: Сформулюйте... Підберіть... Складіть... Розподіліть за... Аргументуйте... Підготуйте... Запропонуйте... тощо, дозволяє дещо інакше реалізувати на практиці ті знання і вміння, які були вже засвоєні раніше, допомагає адаптувати ілюстративний фразеологічний матеріал до реальних умов навчання з урахуванням поступового нарощування утруднень у його засвоєнні, наприклад: „Доберіть завдання на попередження явищ фразеологічної інтерференції, усунення плеоназму чи невиправданої контамінації”, „Підготуйте самостійно або доберіть тексти для контекстуалізації потрібних фразеологічних явищ”, „Проаналізуйте наявні в текстах ФО на підставі чого розподіліть означені тексти за жанровою або функціональною приналежністю. Відповідь обґрунтуйте”, „За поданим описом ситуацій спілкування, пригадайте доречні ФО та розіграйте діалоги”. Як бачимо, щоби розв'язати поставлені завдання, студентам потрібно було порівняти й виокремити необхідні ознаки, виділити значущі параметри тобто здійснити вибір того варіанта, який якнайкраще відповідав конкретним умовам навчання.

Цільове призначення третього концентру, який інтегрував два попередніх, полягало у творчій реалізації засвоєного студентами фразеологічного матеріалу, що у свою чергу надавало можливість учасникам спецсемінару в міні-групах здійснювати стратегію і тактику розв'язання проблемної ситуації, що мала місце в реальному навчальному процесі. Важливо підкреслити, що за своєю сутністю творчий концентр виявився інтегративним, адже стосувався не лише активізації і порівняння наявних знань і мовленнєвого досвіду студентів, але й планування дій (Що є важливим для мене? Що я хочу зрозуміти? Навіщо мені це потрібно?), їх виконання (Яким чином? Чому?), оцінювання результатів роботи (Чи потрібний мені цей матеріал? Як його можна використати?) й шляхів їх досягнення (Що допомогло мені зрозуміти матеріал?). Це реалізовувалося завдяки виконанню творчих завдань, які апелювали до оцінювання досягнутих результатів й усвідомлення студентами власних шляхів їх досягнення (напр.: „Прокоментуйте... Проведіть... Організуйте... Дайте оцінку... Покажіть... і под.), і передбачали самостійний пошук альтернативних варіантів розв'язання проблеми, що, безперечно, сприяло підвищенню мотивації при їх виконанні. Проілюструємо прикладами: „Прокоментуйте використаний ілюстративний фразеологічний матеріал до окремих розділів шкільного підручника з історії України”, „Дайте оцінку виступу доповідача, висловивши обґрунтовані зауваження, окремі уточнення чи доповнення з приводу заслуханої промови та функцій ФО у ній”, „Організуйте і проведіть лінгвістичну гру для активізації потрібних ФО: чітко викладіть умови гри, подайте інструкцію згідно з якою визначено ролі і завдання її учасників, оцініть їх дії в кінці гри”. Причому використання групової форми навчання, як слушно зауважує Ю.І.Пассов, мало низку суттєвих переваг, як-от: „розвиток здатностей до спілкування, підвищення мотивації і зміцнення міжособистісних стосунків, об'єктивне оцінювання не лише інших, але й себе, взаємний обмін знаннями і т. ін” [3, с. 60].

Отже, означені структурні компоненти спецсемінару дозволяли студентам працювати з фразеологічним матеріалом протягом всього процесу семінару, а виконання різних за рівнем складності завдань відповідало тим вимогам, які висувалися на кожному етапі роботи, оскільки лише „створивши певний фонд стереотипних умінь можна перейти до організації творчої діяльності, у ході якої учні творчо застосовують і видозмінюють прищеплені їм стереотипи діяльності, а також вчаться шукати і створювати нові способи діяльності” [2, с. 99].

Система роботи в межах спецсемінару була розрахована на 18 годин й охоплювала 5 тем, а розроблений нами тематичний план, поданий у Таблиці, визначав мету і зміст занять з кожної теми, приблизні завдання і кількість відведених годин.

Таблиця

**Тематичний план роботи на спецсемінарі
“Роль фразеології у професійному мовленні вчителя історії”**

Тема	Кількість годин	План вивчення теми	Приблизне формулювання завдань
Фаховий фразеологічний словник учителя історії	4	<ul style="list-style-type: none"> • аналіз складу фахового фразеологічного словника вчителя історії • функціонування профільної та термінологічної фразеології у професійному мовленні вчителя історії • ознайомлення з основними фразеологічними школами й етимологічними студіями • обмін думками с приводу національно-культурної специфіки фразеологізмів російської та української мов 	<ul style="list-style-type: none"> - відшукайте... - проаналізуйте... - визначте ... - доберіть приклади... - ознайомтесь з... - порівняйте... - встановіть у чому... -використовуючи з'ясуйте ... - підготуйте фрагмент... - складіть каталог/картотеку - побудуйте за зразком... - розіграйте в мікрогрупі... <ul style="list-style-type: none"> - прокоментуйте..
Функціонування ФО в історичному тексті	2	<ul style="list-style-type: none"> • різні підходи щодо аналізу історичного тексту наукового, науково-популярного стилю, підручників для ЗОШ і ВНЗ • індивідуально-авторське використання ФО (на прикладі аналізу праць М.Грушевського, О.Субтельного, А.Кримського, Д. Яворницького та інших) 	

ФО в ділових документах різних історичних епох	2	<ul style="list-style-type: none">• характеристика особливостей ФО афористичного типу в мовленні політиків, філософів, політичних і культурних діячів• специфіка вживання архаїзмів та історизмів у документах різного історичного періоду	
Фразеологічні новоутворення сучасної української мови	2	<ul style="list-style-type: none">• аналіз основних причин змін у фразеологічному складі української мови• обмін думками з приводу суспільно-політичної фразеології у мові сучасних ЗМІ та публіцистики	

Відзначимо, що для більш об'єктивного оцінювання результатів роботи наприкінці спецсемінару його учасникам пропонувалася анкета, що дозволила виявити ставлення і пропозиції першокурсників стосовно його проведення і змісту, а також зважити на окремі недоліки, щоб в подальшому внести необхідні корективи.

Наведемо деякі результати анкетування. Так, відповіді студентів на запитання про необхідність спецсемінару продемонстрували їх зацікавленість, оскільки, на думку більшості, він допомагає поновити шкільні знання, дає змогу розглянути лінгвістичний (фразеологічний) матеріал в іншому ракурсі, ознайомитись із цікавими способами роботи з професійною фразеологією і т. ін. Оцінюючи вибір тем, більшість назвала їх вдалими завдяки виразній професійній спрямованості й інтегруванню знань із суміжних профільних дисциплін. Стосовно запитання щодо тренувальних вправ і завдань, то думки учасників семінару розділились: одні вважали їх достатніми, інші – пропонували збільшити кількість завдань, спрямованих на практичне впровадження, треті – збільшити кількість завдань на колективне (групове) виконання тощо. З-поміж побажань було висловлено думку про потребу створення методичних рекомендацій самостійної науково-дослідної роботи. Загалом, як впливало із відповідей студентів, спецсемінар як форма навчання мав низку переваг, а саме: у межах спецсемінару відбувається систематизація й інтеграція знань у більш компактній і дохідливій формі, вдало представлені способи використання фразеологічного матеріалу мають безсумнівну практичну значущість для майбутньої професійної діяльності вчителя історії.

Отже, запропонований нами спецсемінар, апробований під час викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», виявився досить ефективною формою організації навчання на історичних факультетах вищих закладів освіти. З одного боку, він сприяє реалізації професійної спрямованості навчання, формуючи його мотиваційну основу, а з іншого, забезпечує ефективність процесу увиразнення професійного мовлення майбутніх істориків фразеологічними засобами мови.

Перспективу подальших розвідок убачаємо в дослідженні можливостей та визначенні напрямів роботи із впровадження інформаційних технологій у процес навчання фахової фразеології студентів нефілологічних факультетів.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник /С. У. Гончаренко – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Лернер И. Я. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории: Пособие для учителя . – М.: Просвещение, 1982. – 191 с.
3. Пассов Е.И. Концепция высшего профессионального образования. – Липецк: Олди Плюс, 1998. – 68 с.
4. Цехмістрова Г.С. Методологічне обґрунтування проведення семінарських занять у вищих навчальних закладах // Проблеми освіти: Випуск 24. – К., 2001. – С. 14-25.
5. Щербакова К. Принципи і основні форми організації навчального процесу у вузі // Щербакова К. Вступ до спеціальності. – К., 1990. – С. 19-26.

This article reviews the problem of activization of the students' professional speech improvement on the phraseological level, particularly by the means of using the seminar form of the studies organization and getting students into the scientific process; it highlights substantial, organizational and methodological peculiarities of holding special seminar for students of historical faculties.

Key words: *phraseological unit, organizational forms of studies, seminar.*